

IV. A TRIANONI MAGYARORSZÁG

26. Az ellenforradalom hatalomra jutása

A magyarországi politikai gondolkodásban a háború elvesztése után sokféle áramlat volt jelen. Az értelmiség egy része várakozással tekintett a forradalmakra, kisebb csoportjai még a bolsevik forradalmat is elfogadta, annál is inkább, mert a nyugat-európai értelmiségben is voltak, akik várakozással tekintettek az orosz kísérletre. Nagyobb része féltette az ország területi egységét, nemzeti-történelmi tradícióit, ugyanakkor kétségtelenül sokan elismerték a társadalmi reformok szükségességét is. A Tanácsköztársasággal szemben általában ellenséges volt a magatartása, egyrészt annak társadalmi radikalizmusa, másrészt a nemzeti érdekek feladása és az internacionalizmus miatt.

I. A katonatisztek nagy része eleve a forradalom ellensége volt, azt tekintette a nemzeti katasztrófa okának. A konzervatív politikai vezető réteg pedig egyenesen a nemzeti létet féltette a bolsevik forradalomtól. Politikai információik birtokában abból indultak ki, – ami utóbb be is igazolódott – hogy az antant a jelenlegi hatalmi viszonyok között nem bír el a térségben bolsevik

rendszert, tehát a magyarság pozíciói csak akkor menthetők meg, ha olyan vezetés kezébe kerül a hatalom, amelyet az antant – bár legyőzött ellenségként kezel, de – elfogad.

Még egy fontos jelenség figyelhető meg: az antiszemitizmus időleges fel-lángolása.

Gyakori válságtünet a bizonyos rétegek kirekesztésére irányuló törekvés. A ma-gyarországi zsidóság igen tagolt társadalmat alkotott. Elit rétege azonosult a magyar nemesi életideállal, és a magyar történelmi hagyományok vállalója lett. Szerepet vállalt a magyar liberális politika kialakításában is. Ez a réteg egyértelműen a konzervatív oldalra állt. Nem így a zsidó értelmiség egy másik csoportja, elsősorban az ügynevezett szabad értelmiségiek (orvosok, ügyvédek, mérnökök), akik előszeretettel foglalkoztak szociológiai kérdésekkel, és a legkülönbözőbb modern irányzatok találtak hívekre közöttük. Lelkesen csatlakoztak a polgári forradalomhoz, sőt annak vezetői között is ott voltak képviselőik. Nagy számban találjuk őket a kommunisták között is. Olyannyira, hogy a társadalom egyes, forradalom ellenes, konzervatív elemei azonosították a bolsevizmust a zsidósággal. A nehéz gazdasági helyzetben a tömegek ilyen irányú manipulálása nem is volt nehéz feladat.

A konzervatív vezető rétegben elsősorban olyan elemek kerültek előtérbe,

26. Az ellenforradalom hatalomra jutása

Horthy Miklós 1920-ban

akik a monarchiában nem játszottak kiemelkedő szerepet. **Elsőrendű céljuk a bolsevik hatalom megdöntése és az ellenforradalom hatalomra juttatása volt.** Erre tettek politikai, gazdasági és katonai előkészületeket Bécsben, Aradon, Szegeden, majd a Dunántúlon.

Március 27-én Foch marsall azt javasolta a párizsi békekonferenciának, hogy Budapestet és Bécset katonailag szállják meg. Ugyanaznap Andrássy Gyula is a békekonferenciához fordult, kérve, hogy az antant lépjen fel katonai erővel a tanácsköztársaság ellen. Egyik javaslatnak sem volt ekkor fogamatja.

II. Bécsben április 12-én Bethlen István és Teleki Pál vezetésével megalakult az Antibolsevista Comité (ABC) azzal a céllal,

hogy a tanács hatalom megdöntését előkészítse. A mozgalomhoz szükséges pénzt magyar és osztrák fehérgárdisták a magyar követség pénztárából erőszakkal szerezték meg.

Május 5-én **Károlyi Gyula gróf elnökletével ellenforradalmi kormány jött létre Aradon, amely május 31. után a franciák által megszállt Szegeden átalakult. Június 6-án belépett a kormányba Teleki Pál (külügyminiszterként) és Horthy Miklós, a monarchia hadiflottájának volt parancsnoka (hadügyminiszterként). Július 12-én a lemondott Károlyi Gyula helyett **Ábrahám Dezső lett a miniszterelnök, a hadügyet pedig Belitska Sándor altábornagy vette át. Horthy Miklós augusztus 9-én Szegeden megszervezte a hadsereg fővezérletét. Ez független volt mind a hadügyminisztertől, mind a szegedi kormánytól.** Így minden fegyveres erő az ő parancsnoksága alá került. Szegedi tőkésék támogatásával megindult a magyar nemzeti hadsereg szervezése, amely elsősorban **tiszti különítményekből** állt. A Prónay Pál vezette különítmény, egy csendőrszázaddal megerősítve, már jóval korábban, augusztus 4-én elindult a Dunántúlra. **Ez a fehér terror kibontakozásának kezdetét** jelentette. Első áldozatai a szekszárdi munkástanács és direktórium tagjai voltak.**

Budapesten a **Peidl-kormány hozzálátott a polgári tulajdonviszonyok helyreállításához**, s egymás után hozta a tanácskormány rendeleteit hatálytalanító intézkedéseket. Közben a románok megkapták az engedélyt az antanttól, hogy Budapestet is megszállják, ami augusztus 4-én megtör-

26. Az ellenforradalom hatalomra jutása

Román tisztek a magyar Parlament előtt

tént. Ezzel egy időben Párizsból amerikai, olasz és francia tábornokokból álló bizottságot küldtek Budapestre, hogy ellenőrizzék a fegyverszüneti szerződés végrehajtását. Arra is volt megbízatásuk, hogy megakadályozzák a csehszlovák, román és délszláv hadseregek által megszállt területeken az esetleges túlkapásokat is.

A belpolitikai helyzet egyre zavarosabb lett. Augusztus 6-án Friedrich István volt hadügyi államtitkár, az őszirózsás forradalom egyik szereplője, a megszálló hatalom tudtával, ellenforradalmár tisztek segítségével lemondatta Peidl Gyulát. A következő napoktól József főherceg az

antant hallgatóságos beleegyezésével kormányzói jogkört kezdett gyakorolni. Friedrichet bízta meg ideiglenes kormányalakítással. Augusztus 15-én Horthy Miklós mint fővezér is József főherceg kezébe tette le a hivatali esküt. A politikai képlet egyszerűsödését jelentette, hogy augusztus 19-én a szegedi kormány lemondott Friedrich István javára.

Az ellenforradalom szempontjából éppoly súllyal esett latba a külpolitikai helyzet alakulása, mint korábban a forradalom szempontjából. Lényegében a francia és az angol politika vetelkedett egymással. Az angolok mind Teleki Pált, mind Horthy Miklóst támogatták, míg a franciák a szigorú semlegesség fenntartásával tulajdonképpen akadályozták az ellenforradalom stabilizálódását. A franciák barátságatlanságát alapvetően a csehek szították, akik nem akarták, hogy bármilyen magyar politikai képződmény jó viszonyt alakítson ki az antanttal.

III. A nemzeti hadsereg Siófokon ütötte fel főhadiszállását. Horthy Sir George Clerkkal, a szövetségesek magyarországi főmegbízottjával, épített ki kapcsolatokat és szorgalmazta a románok kivonását a Clemenceau ígerte tiszai vonal mögé. A román visszavonulás november közepén következett be, november 16-án pedig a nemzeti hadsereg, Horthyval az élen, bevonult Budapestre.

A hadsereg hangulatát jól tükrözik Horthy szavai, amelyeket a Gellért Szálló előtt az őt üdvözlő polgármesternek mondott:

26. Az ellenforradalom hatalomra jutása

Horthy Miklós bevonulása Budapestre

„Ez a város megtagadta ezeréves történelmét, ez a város porba rántotta a Szent Koronát meg a nemzet színeit, és vörös rongyokba öltözött. A nemzet legjobbjait börtönbe vetette, vagy kiűldözte hazájukból. Ezenfelül még mindenünket el is tékozolta mégis megbocsátunk ennek a bűnbe sodort városnak, ha visszatér a haza szolgálatába, ha szeretni fogja szíve és lelke minden erejével ezt a földet, melyben őseink csontjai porlanak, ha szeretni fogja azt a rögöt, melyet testvéreink arcuk verejtékével művelnek, a Szent Koronát, a kettős keresztet, meg a négy folyót, egyszóval, ha szeretni fogja magyar hazánkat és magyar népiünket.”

Horthy Miklós maga sem tagadja emlékirataiban, hogy a **Lenin-fiúk** (így nevezték a belügyi népbiztosság nyomozó csoportját) vörös **terrorja után a fehérterror** következett, elsősorban a különítmények, köztük Prónay és Ostenburg-Moravek csapatai részvételével. **A megtorlás a tanácsköztársaság alatt vezető pozíciókat betöltőket és a forradalom zsidó résztvevőit sújtotta.** Megindult emellett a **törvényes számonkérés és megtorlás is.** Már augusztus 19-én elrendelték a gyorsított eljárással működő törvényeségi tanácsok felállítását, a következő napon szabályozták az internálást is. A fehérterror nemzetközi felháborodást váltott ki, és a **Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség bojkottját is**

26. Az ellenforradalom hatalomra jutása

megszervezték ellene. Ugyanakkor a külföldi hatalmak tudomásul vették, hogy **a nemzeti hadseregen kívül nincs más katonai erő az országban.** A fehér terror kivizsgálására kiküldött **Nathan Horowitz amerikai ezredes** kétnapos Balaton körüli szemlézés után **alaptalannak minősítette a fehérterrorra vonatkozó híreket.**

Részlet Horthy Siófokon 1919. augusztus 28-án kelt utasításából:

„A fővezérséghez naponta érkeznek jelentések, egyrészt a karhatalmi alaku-latok túlkapasairól, egyéni akciókról és népitéletekről, másrészt pedig arról, hogy a kormánybiztosok, közigazgatási hatóságok és különböző katonai hatságok a bűnösök letartóztatása, kivizsgálása, elítélése körül gyengék, túrik az agitációt kommunista irányban, és legfeljebb jelen-téseket adnak le. Ez a két momentum, a hatóságok gyengesége egyrészt, a karha-talmi osztagok túlkapasai és népitéletek másfelől, egymással a legszorosabban összefüggenek.

Felszólítok minden parancsnokságot és közigazgatási hatóságot, hogy a legerélyesebb kézzel azonnal lásson hozzá a még működő kommunista központok letöréséhez, a még szabadon lévő izgatók, múlt bűnös kommunista rendszerben szereplők letartóztatásához és leggyorsabb elítéléséhez.

Ma, kivételes állapotok között, nem dolgozhat a közigazgatás 1914 előtti felfogással és módon.

Elvárom, hogy minden katonai parancsnokság és közigazgatási hatóság a leggyorsabban és legerélyesebben járjon el, mindenekelőtt a kommunizmus bűnöseivel szemben, másrészt népitéleteket megakadályozzon.

Horthy s. k.”

IV. Az antant érdeke az volt, hogy **Magyarországon mi-nél szélesebb társadalmi bázison, minél hamarabb végbemenjen a konszolidáció.** A Friedrich-kormánnyal nem voltak megelégedve. Sir George Clerk közvetítésével megállapodás jött létre a pártok között, és a hadsereg is megígérte, hogy aláveti magát egy létrehozandó koncentrációs (ma koalíciót mondanánk) kormánynak.

Friedrich István vezetésével 1919 augusztusában szerveződött meg a **Keresztény Nemzeti Párt.** Részletek a programjából:

„Polgártársak! Keresztény Magyarok! Romokban hever ezeréves hazánk. Újjáépítésének, új alapok lerakásának óriási feladata vár a közeljövőben összeülő magyar nemzetgyűlésre.

Az eszmék és törekvések mai zűrzavarában ki kell tűzniünk azt a lobogót, amely köré a szenvedések tüzeiben megtisztult magyar lélek teljes odaadással, belső hittel és igaz munkakedvvel seregelhet. Le kell szögezniünk azokat a nagy célokat, azokat az irányelveket, amelyeket a múltak szomorú és szörnyű tanulságai és végzetesen súlyos mai helyzetünk számunkra parancsolólag előírnak.

Mindnyájan jól tudjátok: az ezeréves Magyarország – az imént még Európa legvirágzóbb és legszebb reményekkel kecsegtető országa – a külső és még inkább belső ellenségeinek csapása alatt azért omlott össze, mert polgárságát – minden ország egészséges fejlődésének tartó oszlopát – a nagy idők vihara teljesen szervezetlenül, önmagával meghasonulva, romboló erőktől megfertőzve, jóformán

26. Az ellenforradalom hatalomra jutása

ellenálló erő nélkül találta, és így egy szervezett, jól felkészült ortvátadás játéki könnyűséggel taszította le arról a polcról, ahonnan az ország sorsát békés évtizedekben eredményesen és sikeresen intézte.

Helyét a munkásuralom, a proletár-diktatúra kalózlobogója alatt idegen, ellenséges faji uralom foglalta el, és a legborzalmasabb terrorral, a pénz hatalmával, az osztálygyűlölet felszításának szörnyű mérgével sikerült négy hónapon át, ennek a szerencsétlen országnak sorsát kézben tartva, hazánkat a sír szélére taszítani. A keresztre feszített magyar nemzet mégis feltámadt, és az élni akarás hatalmas ösztönével az országot új alapon oly szilárdan készül felépíteni, hogy többé azon sem külső ellenség hódító törekvése, sem belső gonoszság bomlasztó igyekvése erőt ne vehessen.

Minden virágzó nemzetnél a legszelebb értelemben vett polgárság alkotja azt az alapot, amelyen az állami élet és a békés társadalmi és gazdasági fejlődés biztosan nyugodhatik. Nálunk is azon fordul meg a békés kibontakozás sikere és egy új, boldogabb jövő lehetősége, hogy a magyar polgárság, amely magában foglalja az ország minden kiemelkedő erkölcsi, szellemi és gazdasági erejét, vajon megtalálja-e végre önmagát, megtalálja-e a polgári erős öntudatát, és ráeszmél-e arra, hogy az ő hivatása és egyben hazafias kötelessége is, hogy az ország hajójának kormányzását döntően irányítsa.”

A kisebb keresztény pártokból jött létre a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, néhány nappal később Vázsonyi Vilmos vezetésével a Nemzeti Demokrata Párt, majd (nagyatádi) Szabó István veze-

tésével az Országos Kisgazda és Földműves Párt.

A keresztény párt elsősorban a középosztály soraiból rekrutálódott, míg a kisgazdák a középbirtokos paraszti réteg polgárosodó elemeinek támogatását élvezték Vázsonyi pártja az ellenforradalom viszonyai között is a liberalizmus és a demokrácia játékszabályainak az érvényesítésére törekedett, de társadalmi bázisa gyenge volt. **A Szociáldemokrata Párt csak ár-nyéka volt egykori önmagának,** mivel kiemelkedő egyéniségei a tanácsköztársaság idején kompromittálódtak. **Az új vezetőség** olyanokból állt, akik vagy semlegesek **vagy kifejezetten bolsevikellenesek voltak. Garami Ernő, Peidl Gyula és Peyer Károly** játszottak főszerepet a pártban, amely ismét **elsősorban a szakszervezetekre támaszkodhatott.**

A Clerk-féle közvetítés eredményeként november 24-én megalakult az új koalíciós kormány, Huszár Károly elnökletével. Fő feladata a politikai és társadalmi konszolidáció megvalósítása volt. A helyzetet azonban megnehezítette az a tény, hogy a hadsereg önálló erő volt. Vezetői ugyan megígérték, hogy alávetik magukat a politikai vezetésnek, de ez nem történt meg. Héjjas Iván különítménye például a központi hatalomtól függetlenül folytatta a leszámolást Kecskeméten és Orgoványban.

A kormány megerősödését a **nemzetgyűlési választásoktól** várták. 1919. november közepén **adták ki az általános, egyenlő és titkos választójogi rendeletet.**

26. Az ellenforradalom hatalomra jutása

Ez választójogot adott minden 24. évét betöltött magyar állampolgárnak. Nőknél az írni-olvasni tudást is megkövetelte. Január 24-én és 25-én tartották meg a választásokat. A Szociáldemokrata Párt a politikai atrocitások miatt nem indult a választásokon, sőt a kormányból is visszahívta tagjait. A jogosult 3 133 094 személy 80,8% -a vett részt. A mandátumokon a keresztények és a kisgazdák egyenlő arányokban osztoztak.

A nemzetgyűlés először **megkerülte az államforma kérdését**. Fenntartotta a királyság intézményét, **de a trón betöltéséig kormányzóra ruházta az**

államfői jogokat. Ennek értelmében **1920. március 1-jén Horthy Miklóst kormányzóvá választották**. Horthy egy ideig – a IV. Károlynak tett tiszti esküre gondolva – vonakodott, de rövid mérlegelés után elfogadta a magas hivatal, és letette az esküt. **Ezzel egy kézbe került a politikai és katonai hatalom. Horthy kormányzóvá választása az angol orientáció diadalát jelentette, egyúttal az angol politika szerény előnyomulását Közép-Európában**. Az államforma ügyének tisztázásával a Huszárkormány lemondott, és **Simonyi Semadam Sándor** alakított új, a nemzetgyűlési választásokerőviszonyain alapuló **kormányt**.

Nagybányai Horthy Miklós (Olvasmány)

Amikor Horthy Miklóst kormányzóvá választották, az volt az elképzelése, hogy a kormányzói szerep és megbízatás rövid időre fog szólni. Az akkori magyar közgondolkodás az akkor létrejött viszonyokat annyira abnormálisnak érezte, hogy a **legtöbb ember meg volt arról győződve, hogy viszonylag rövid időn belül a történeti Magyarország helyre fog állni. Igen sokan** – köztük Horthy is – úgy hitte, hogy a Habsburg restauráció is be fog következni. A történelem azonban másképp alakult, és Horthy rövidnek hitt kormányzósága **huszonöt éves korszakot jelentett a magyar történelemben**, amit Horthy-korszaknak is szoktak nevezni.

Személyisége mind a mai napig rendkívül vitatott, időnként nem a rideg tények alapján beszéltek róla, de ma már azonban bizonyos alapvető megállapítások megbízhatóan körvonalazódnak.

A család régi magyar – egyes hagyományok szerint székely eredetű – nemes család. Valószínűleg a Szabolcs megyei Hort község a névadó (van Heves megyében is ilyen helynév), mert a közeli Debrecenben a XVI. században jelent meg a Horthy családnév, majd Kolozs-várott is feltűnt. Címeres levelet először Horthy István kapott 1635-ben, a nagybányai előnevet pedig a szintén Horthy István nevű ős használta először. Ő II. Rákóczi Ferenc udvari titkára volt, kinek apja pedig az ugyancsak István nevű református püspök. A török

hódoltság megszűnte óta a család székhelye a Szolnok megyei Kenderes volt. Itt született Miklós is, ötödiknek a 9 gyermek közül, 1868-ban.

Iskoláit Debrecenben kezdte, majd Sopronba ment, és 14 éves korában hosszas kérése hatására Fiuméba került a Tengerészeti Akadémiára (két évvel korábban Béla bátyja egy baleset következtében ugyanezen intézetben halálát lelte, ezért nehezen egyezett bele apja fia vágyálmának teljesítésébe.) Fiumében szigorú rend és fegyelem uralkodott, és egész életére meghatározó lett az akadémia márványtáblájába vésett jelmondat: „Höher als Leben steht die Pflicht!” (A kötelesség az életnél is előbbre való!). Az akadémia elvégzése után hadapródként, majd tisztként számos beosztásban különböző hajókra vezényelve bejárta Gibraltártól Ausztráliáig a tengereket. Rengeteget látott és sok tapasztalatot szerzett. A legkülönbözőbb körökkel: uralkodókkal, politikusokkal, diplomatákkal, katonákkal, tudósokkal, és a legkülönbözőbb népekkel és szokásokkal ismerkedett meg. A legjelentősebb azonban a Pólában eltöltött szolgálat volt, amelynek során a Monarchia legképzettebb manőverező tengerésztisztjének rangját és elismerését vívta ki. Mint katonát, a gondos felkészülés, a pontos tervkészítés és a végrehajtás során rendkívüli leleményesség és bátorság jellemezte. A róla kialakult minősítésnek köszönhető, hogy 1909-ben Ferenc József egyik szárnysegéde lett. (A királynak ugyanis minden fontos fegyvernemből egy-egy, összesen négy szárnysegéde volt, így lett Horthy a flotta képviselője.) Horthy ezt a tisztséget 1914-ig töltötte be, és az

Nagybányai Horthy Miklós (Olvasmány)

egész emberi magatartására jellemző. Ferenc József iránti feltétlen tisztelete ekkor alakult ki benne. 1914-ben a hadiflottához tért vissza, és több igen sikeres hadműveletben vett részt. Ezek között a legjelentősebb 1917-ben az Otrantói-szoros antant tengeri zárjának áttörése volt, ami a korlátlan tenger-alattjáró háború elősegítését célozta. Horthy Emlékirataim című művében ezt ismerteti. Ebből vett részletek: „A hadműveletet gondosan előkészítettük. Kérésemre a flottilla parancsnoka rendelkezésemre bocsátotta a Helgoland és a Saida cirkálókat, mindkettő Novara típusú volt, továbbá a Csepel és a Balaton rombolókat. Az ellenség félre-vezetése végett ismét álcázáshoz folyamodtam. A három cirkáló nagyárbocát leszereltem, és helyébe olyan rövidebbet tettem, mely a cirkálók távlati képét a rombolókéval tette hasonlónak. 1917. május 14-én este futottunk ki. A két romboló Liechtenstein herceg korvettkapitány vezetése alatt, mint feldehívó, egy órával előttünk indult, és a mi cirkálóinkkal aztán nyomon követtük. Úgy számítottam ki az időnket, hogy az Otrantói-szorost közvetlenül megelőző magasságot akkorra éri el, mikor a derengés a célzást már éppen lehetővé teszi.

Időközben közeledtünk ahhoz a pont-hoz, ahol majd útjaink a terv szerint elválnak. De alig haladtunk túl rajta, hálót vontató hajókba ütköztünk; ezeket annak idején drifter elnevezéssel jelölte meg a hajósnyelv. Személyzetüknek fi-gyelmeztetést adtunk, de nem valamennyi szállt nyomban csónakra. Né-melyek tüzeltek ránk gyorstüzelő ágyú-jukból, míg a kazánjuk fel nem

robbant, vagy a hajójuk fel nem borult. A csó-nakra szálltakat felvettük fedélzetünkre.

Feladatunkat teljesítettük. A három cirkáló összesen huszonegy halászhajót semmisített meg és hetvenkét foglyot vett a fedélzetére. Saját kárunk jelentéktelen volt. A Novarát olasz tengeri repülőgép támadta meg, de sikertelenül. Cirkálóink ismét összegyűltek, és egymás nyomában haladva, hazafelé tartot-tak; előttük nagy távolságban a rombolóink.

A drifterek előzően röppentyűkkel és szikratávíróval riasztó jelzéseket adtak, s erre Valonából nagyszámú romboló futott ki felénk. Tűzharc fejlődött közöttünk, de a nyolc ellenséges romboló már hét perc múlva elfordult Valona irányába.

Körülbelül egy időben kaptunk jelentést a Liechtenstein-csoporttól és repülőinktől, hogy Durazzo magasságában jelentékeny ellenséges erőt vettek észre. Kezdetben két angol és egy olasz cirkálóról meg két rombolóról szereztünk tudomást.

Erre szembefordultam az ellenséggel. Mihelyt ez észrevette közeledésünket, szabadjára hagyta rombolóinkat, és teljes gőzzel ellenünk indult. A mi rombolóink útközben elsüllyesztettek egy olasz rombolót, és sértetlenül értek haza.

Amint az ellenséges cirkáló csoport lőtávolságra ért, párhuzamos irányban helyezkedett el, és 9 óra 28 perckor megkezdte a tüzelést. Az élen ekkor már az olasz helyén angol cirkáló állott. Az angol cirkálónak már első lövései alig néhány méterrel a Novara orra előtt csaptak be, és pedig pontosan hajónk

Nagybányai Horthy Miklós (Olvasmány)

irányvonalába. A távolság nagyobb volt, mint amennyire saját ágyúink hordtak; ezért elrendeltem elködösítésünket, hogy annak takarása alatt előrejutva, olyan közletről vehessem fel a harcot, amilyenről már esetleg torpedóink is érvényesülhetnek. Számíthattam arra, hogy az ellenség a ködösítésből nem közeledésünkre, hanem a csatából való elvonulásunkra következtet, és ezért majd maga is felénk siet.

Mikor úgy véltem, hogy távolságunk már megfelelő, kifutottam a ködből, és ismét beálltam északnyugati irányba. A balról felénk tartó rombolókat tüzünk elűzte. Most 4700 és 10 000 méter közötti távolságból heves tűzharc kezdődött a párhuzamos irányban haladó kötelékek között. Az ellenséges cirkálók tüzeit jól és pontosan irányították. Legerősebben a Novarát lőtték, mint kötelékünk vezérhajóját. Az első találatok jelentéktelenek voltak, de később komolyra vált a helyzet. Találat érte a parancsnoki hidat, és hajózási fülkénket rommá lőtték. Egyik ágyúnk harc képessé vált, és tüzek is keletkeztek, ezeket azonban sikerült eloltanunk. Viszont az ellenséges hajókon is kétségtelenül megállapíthattuk ismételt találataink hatását. 10 óra 10 perckor gránát robbant közelemben és megsebesített. Öt gránátszilánk hatolt lábszáramba; egy repeszdarab pedig, mely kilónyi lehetett, lesodorta sapkámat, de nem sebzett meg. Köpönyegem, egyenruhám, szóval egész öltözetem – cipőtől és harisnyámtól kezdve fel a melleimig – teljesen leégett rólam, de közvetlen égési sebet nem kaptam. Azonban úgy éreztem magam, mintha fejszével fejbe vágta volna. Könnyebb gázmérgezés is

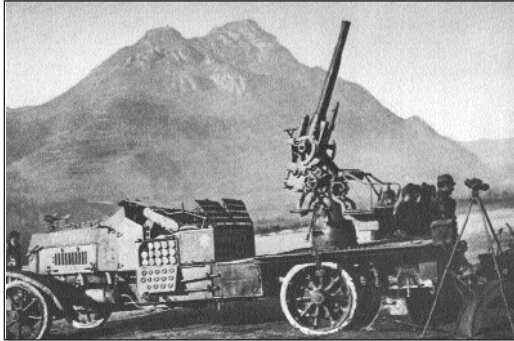
ért és elájultam, de hamarosan magamhoz tértem, hiszen bőségesen öntötték rám a vizet, hogy égő ruhámat eloltsák.

Azután hordágyon a fedélzet elejére vittem magam, mert ott megfelelő kilátás kínálkozott. Hajóm vezetését Szuborits sorhajóhadnagynak, kitűnő első tisztnek akartam átadni, azonban azt a szomorú jelentést kaptam, hogy elesett. Így aztán a Novara parancsnokságát Witkowski sorhajóhadnagyrá ruháztam, s ő az egész ütközet alatt a fedetlen felső hídról vezette a tüzet, és a parancsnoki teendőket is kifogástalanul intézte. A flottaosztály vezetését továbbra is megtartottam.

10 óra 35 perckor súlyos találat érte hajónkat. Ez a hátsó turbinahelyiségbe vágott be, és szétrombolta a kondenzátorcső vezetéket. A kazánok tüzeit kikaparták és eloltották; hajónk mozgásképesége megszűnt. Időközben azonban az angolok tüze is észrevehetően meggyengült; az ellenség 11 óra felé délnyugatnak fordult és egyesült a délről utána jött rombolókkal. A Saida 11 óra 20 perckor megközelítette a Novarát, hogy vontató kötélre vegye, míg a Helgoland a Novara és az ellenség közé helyezkedett, hogy a műveletet fedezze. Ezalatt a tüzelést kölcsönösen folytattuk. Purschka lovag sorhajókapitány, a Saida parancsnoka, a gránáteső ellenére is kifogástalanul hajtotta végre a nehéz műveletet. Közben még újabb repülőátadások ellen is kellett védekeznünk, és egy repülőgépet le is lőttünk.

Váratlanul úgy tűnt, hogy ellenségeink megfordulnak, és elhagyják a harcot. És csakugyan felhagytak a harccal, és Brindisi felé fordultak. Ez 12

Nagybányai Horthy Miklós (Olvasmány)

Légvédelmi ágyú

óra 7 perckor történt. Aztán eltűnt az ellenség a déli szemhatárra boruló párázatban, miközben észak felől egyre határozottabban bontakozott ki a mi St. Georg páncélos cirkálónk és a Cattarói-öbölből segítségünkre siető többi egységünk, közöttük torpedónaszádaink füstfellege. Acton olasz tengernagy, aki a vezető angol cirkálón tartózkodott, túl nagyra tartotta a kockázatot, hogy harcot kezdjen a velük szemben fölényben lévő páncéloscirkálónkkal, amelyhez még a partvédő Budapest is csatlakozott. A Saida, vontató kötelén a Novarával, 12 óra 25 perckor hazafelé indult, és 24 órával kifutásunk után ismét ott horgonyoztunk a Cattarói-öbölben.

A mi három cirkálónk összesen 27 darab 10,5 centiméteres löveggel rendelkezett. Velünk szemben két angol és két olasz cirkáló, valamint 11 olasz és 3 francia romboló harcolt, és a tüzerejük 33 darab, a mienknél nagyobb átmérőjű, 12 és 15 centiméteres lövegből, azonkívül még 56 kisebb űrméretű ágyúból állott. Tonnára a mi kötelékünk 12 200-at, ellenfelünké pedig 25 932-t tett ki, vagyis több mint kétszer annyit. Ellenfelünk a hálót vontató halász-

hajóiból 23-at vesztett, továbbá 2 szállító gőzöst, 2 rombolót és 1 repülőgépet. Viszont mi egyetlen hajót sem veszítettünk, az Otrantói-szorost pedig újra szabaddá tettük a bűvárhajók számára.

A háború után Budapesten járt Mark Kerr angol tengernagy felesége, és magával hozta számomra férje levelét, aki annak idején az adriai angol hajóraj parancsnoka volt. A tengernagy abban tudomásomra hozta annak a táviratának szövegét, amelyet az otrantói tengeri ütközet után a brit admirálisnak küldött: 'Semmi kétség sem fér hozzá – mondja többek között ez a távirat –, hogy az osztrák-magyar cirkálók magatartása egészen rendkívüli módon lovagias volt. Ha valamelyik drifter felvette a küzdelmet, és vonakodott megadni magát, a cirkálók nem sülyesztették el, hanem ha már harcképtelenné vált, úszni hagyták. Ez a magatartásuk valóban teljes mértékben megfelel a tengerész lovagiasság tiszteletreméltó régi hagyományainak'."

27. A megcsönkített ország stabilizációja

A történeti Magyarország jelentős területeit már a fegyverszünet után folyamatosan idegen katonai erők szállták meg, **de a végleges határok kialakulatlansága igen nagy bizonytalanságot teremtett.** A stabilizációnak az első kérdése tehát a határok megállapítása kellett, hogy legyen. **Ez a Versailles-ban 1919. január 18-a óta üléselő békekonferencia döntéseitől függött.** A konferencia ettől kezdve már a békekötés előtt is részleges határozatokkal befolyásolta az ország állapotát.

I. 1919. december 1-jén érkezett a meghívó a párizsi béketárgyalásokra, ahová a **magyar békeküldöttség 1920. január 5-én utazott el** a kitűnő nyelvtudású és jó szónok **Apponyi Albert gróf** vezetésével. Kísérője két erdélyi arisztokrata: Teleki Pál gróf, nemzetközi hírnő földrajztudós és **Bethlen István gróf.** Ő már a háború előtt a politika porondjára lépett, de nem kötelezte el magát határozottan egyik politikai irányzat mellett sem.

A békekonferencia **Legfőbb Tanácsa január 15-én** fogadta a magyar béke-delegációt, és **átadta a békefeltételeket.** A magyar kormánynak **15 nap múlva kellett a feltételekről nyilatkoznia,** de a határidő meghosszabbítását kérte, **mert a feltételeket elfogadhatatlanoknak ítélte.** A

Apponyi Albert gróf

szomszédos államok egyöntetűen tiltakoztak a népszavazás gondolata ellen, amelyet Apponyi vetett fel a területi elcsatolásokkal kapcsolatban. A békekonferencia elsősorban Romániával alkudozott. Románia ugyanis ragaszkodott az 1916-ban megígért határokhoz, a konferencia azonban úgy vélte, hogy **Románia a bukaresti különbéke megkötésével megsértette az 1916-os szerződést.** Románia a veszni látszó tiszántúli területekért igyekezett magát másutt kárpótolni.

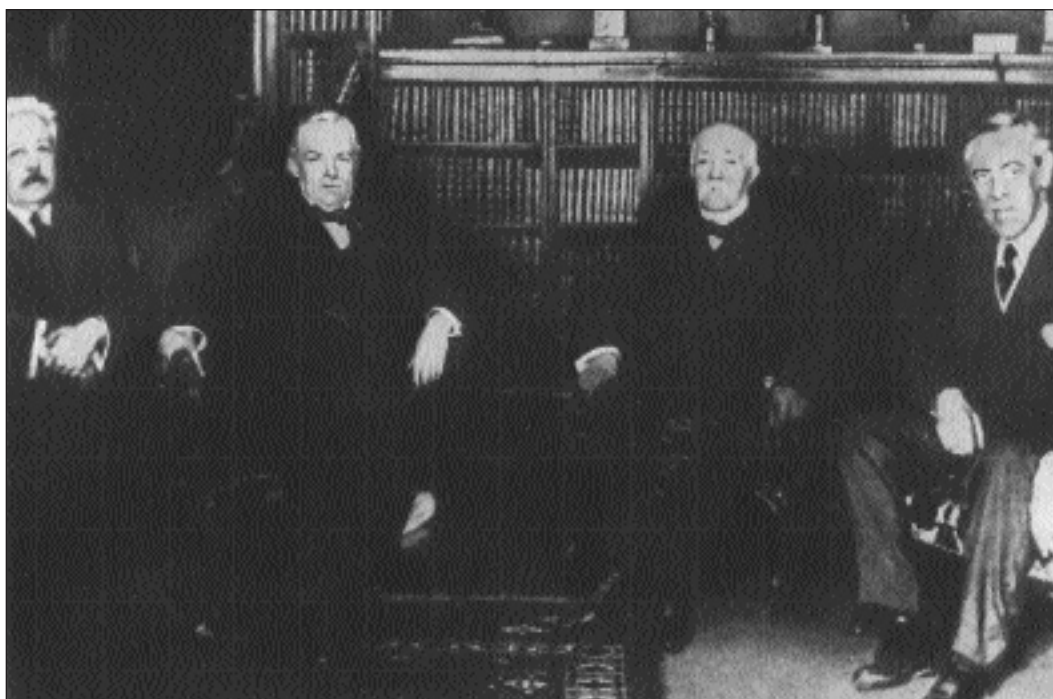
A békekonferencia a magyar elképzelésekkel nem foglalkozott, holott azokat Teleki Pál révén tudományos alapossággal fogalmazták meg. **A béke előkészítésében egyetlen legyőzött**

27. A megcsonkított ország stabilizációja

ország sem vehetett részt. Tág tere nyílt a tudatos félreinformálásoknak. Ilyen körülmények között adták át a magyar béke delegációnak május 6-án a végleges szöveget. A konferencia akkori elnöke, **A. E. Millerand kísérő levélben** utasította el a magyar érveket, bár ugyanebben **kilátásba helyezte a határok későbbi, békés úton való kiigazításának lehetőségét.** Evvel akarva-akaratlan a magyar külpolitika későbbi törekvését alapozta meg. Részlet az úgynevezett Millerand levélből:

„Igaz, hogy a magyar Béke delegáció azzal érvel, hogy a Béke feltételek sehol sem rendeltek el népszavazást. Ha a Szövetséges és Társult Hatalmak fölöslegesnek tartották, hogy a népesség ilyen

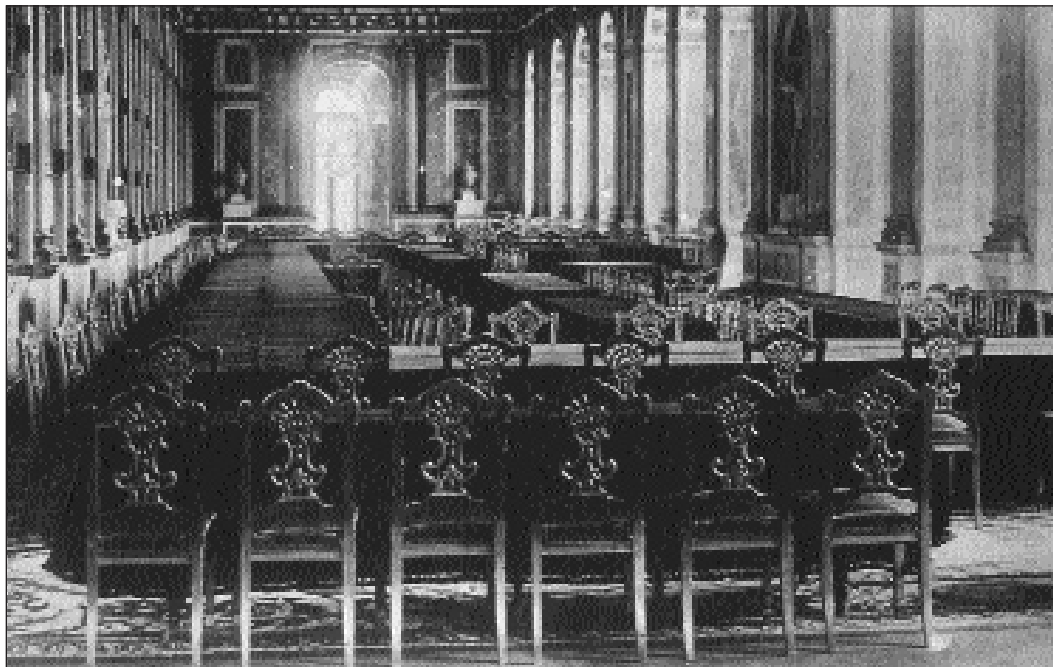
irányú megkérdéséhez folyamodjanak, ez azért történt, mert meggyőződtek róla, hogy ha ez a megkérdés az őszinte vélemény nyilvánítás teljes biztosításával történnék, nem vezetne számba vehetően más eredményre, mint amilyenre Közép-Európa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a Hatalmakat. A népek akarata megnyilatkozott 1918. október és november hónapokban a kettős monarchia összeomlásakor, amikor a soká elnyomott nemzetiségek egyesültek olasz, román, jugoszláv vagy cseh-szlovák testvéreikkel. Az azóta történt események megannyi új bizonyítékát szolgáltatják az azelőtt Szent István koro-nája alatt élő nemzetiségek érzelmeinek. A magyar Kormány elkésett intézkedései, amelyekkel ki akarja elégíteni

Párizsi békekonferencia (Orlando, Lloyd George, Clemenceau, Wilson).

27. A megcsonkított ország stabilizációja

A Nagy Trianon palota nagyterme

a nemze-tiségek autonómiára való törekvését, sen-kit nem fognak tévedésbe ejteni; nem változtatnak semmit azon a fontos történelmi igazságon, hogy hosszú éveken keresztül a magyar politika minden erejével azon volt, hogy a nemzeti kisebbségek hangját elfojtsa.

A Szövetséges és Társult Hatalmak azonban nem feledkeztek meg arról a gondolatról, amely őket a határok kiszabásakor vezette, és foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak.

A helyszínen megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a Szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban nem lehet ma lefolytatni, mert ez bizonytalan

időre kitolná a béke megkötését, pedig ez egész Európa sóvárogja...”.

A kormány kénytelen volt a békeszerződést a Versailles-ban lévő Kis-Trianon nevű palotában aláírni. **Az aláírás 1920. június 4-én országos gyász mellett, a harangok egy órán át tartó zúgása közben történt meg. Ez az egyértelműen, mindenki által elismerten, igazságtalan béke az új-kori magyar történelem kétségtelenül legnagyobb tragédiája.** Nemcsak a magyar államiságot sújtotta, hanem a magyar nép érdekeit is lábbal tiporta.

II. Az ország óriási veszteségeket szenvedett. A 4 szomszédos ország osztozott a zsákmányon:

27. A megcsonkított ország stabilizációja

Ausztria 4 000 km²-t kapott 292 000 lakossal, ebből 26 000 magyar; Csehszlovákia 63 000 km²-t 3 500 000 lakossal, ebből 1 072 000 magyar, Románia 102 000 km²-t 3 500 000 lakossal, ebből 1 664 000 magyar; a Szerb-Horvát-Szlavón Királyság 21 000 km²-t 1 600 000 lakossal, ebből 461 000 magyar.

Az ország területe 93 000 km²-re, a lakosság száma pedig 18 200 000-ról 7 600 000-re csökkent. 3 223 000 magyar került idegen uralom alá kisebbségi sorba, azaz a magyarok közel egyharmada nem élhetett többé saját államában.

A rendezés elvi alapja az volt, hogy a soknemzetiségű Monarchia helyett önálló nemzetállamokat kell létrehozni. Ez egyáltalán nem valósult meg, kivéve Ausztriát és Magyarországot. Ennek a két államnak ugyanis minden olyan területét elvették, ahol más nemzetiségűek is (!) éltek, ugyanakkor rengeteg német és magyar ajkú került az utódállamokba, melyek viszont aligha tekinthetők nemzetállamoknak. Csehszlovákia és Románia 6-6, a Szerb-Horvát-Szlavón Királyság pedig legalább 10 nemzetiségből tevődött össze. Ez a későbbiekben nem a tolerancia szellemét erősítette, hanem állandó nyelvi, etnikai súrlódások színterévé tette a térséget.

III. Legalább ilyen súlyosak voltak a gazdasági következmények. A volt Monarchia komplex piacrendszere a régió minden egyes tagjának előnyökkel szolgált, mert az egyes területek egymást szervesen kiegészítették. **Most túlnyomó részt autark gazdaságpolitikára törekvő,**

egymással szemben álló, kis államok jöttek létre, melyekben a politikai szempontok a gazdasági érdekek elé kerültek. Ennek is döntő szerepe volt abban, hogy ez a térség lemaradt a nyugat-európai fejlődéstől.

A Kárpát-medence természeti – földrajzi egysége is széttöredezett. A folyók vízhalózata eddig egységes irányítás és egységes árvízvédelmi politika révén egy kiemelkedő vízgazdálkodási rendszert alkotott, amely egész Európában példászerű volt. Most megszűnt a központi irányítás, aminek egyre súlyosabb természetet károsító következményei lettek.

Ugyancsak súlyos károk érték a városok hálózatát is. A történeti Magyarországon az ország középpontjából kiindulva a távolabbi határok övezetében alakultak ki a gazdasági vérkeringést biztosító vidéki városok. Most ezeket az új határok elvágták a természetes központoktól, ami mind a magyar fővárosnak, mind a határokon kívül rekedt vidéki városoknak az eddigi kapcsolatrendszerét megkárosította. Természetesen ez az ország út- és vasúthálózatát is meg-bolygatta.

A területi változások azonban számos **egyéni, illetve családi tragédiát** is okoztak. Alig volt olyan magyar család, amelynek ne éltek volna egyes tagjai az elszakított területeken, akikkel így néha hosszú évekre minden kapcsolat megszakadt. Az új államok pedig bizalmatlanok voltak a magyarok, főleg a magyar értelmiség iránt, melynek tagjai tömegesen veszítették el állásukat, egzisztenciájukat. Ezek egy része aztán megindult a csonka ország felé, ahol legtöbbször hosszabb-rövidebb ideig a

27. A megcsonkított ország stabilizációja

menekültek sorsa várt rájuk, munka-lehetőség és lakás nélkül. Sokan évekig azokban a vagonokban kényszerültek lakni, amelyekben szülőföldjükről elköltöztek. **Érthető, hogy nem az új közép-európai rend iránti megértés, hanem az elkeseredés és a Trianon elleni revánsvág्य kerekedett felül.**

Tiltakozásként számos szervezet jött létre a már meglevő **Magyar Nemzeti Szövetség** mellett, és már június végén megszületett az irredenta mozgalom egyik legjellegzetesebb terméke, az ország területi egységéért szóló ima, Papp-Váry Elemérné imája:

*„Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarországnak
feltámadásában!”*

És a jelmondat:

*„Csonka Magyarország nem ország,
Egész Magyarország mennyország.”*

A Trianon szóból (tria non = három nem) is jelszó lett: „Nem, nem, soha.”

IV. A parlamentáris választásokkal létrehozott nemzetgyűléssel, az államforma meghatározásával, a felelős kormány megalakulásával és a béke megkötésével megteremtődtek a belső konszolidáció feltételei. Olyan konzervatív hatalmi rendszer jött létre, ahol **bizonyos egyeduralmi elemek fennmaradása mellett érvényesültek a polgári szabadságjogok és működhettek a liberális intézmények.** A polgári-liberális

Vagonlakó menekültek 1919-ben

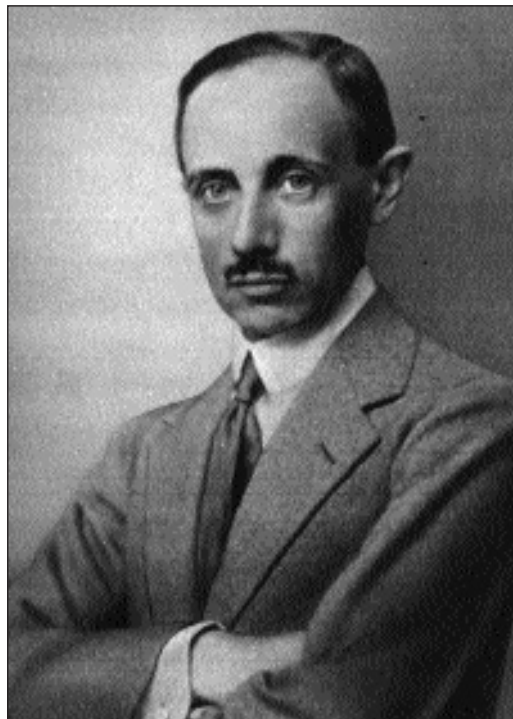
játékszabályok határai a kül- és belpolitikai helyzet függvényében változtak.

A politikai vezetésben **egyre inkább színre léptek a hagyományos vezető csoportok képviselői**, és a szerepük fokozatosan növekedett. A konszolidáció lassan bontakozott ki. **Voltak a baloldalt sújtó intézkedések** (szabadkőművesség betiltása; tudósok, tanárok eltávolítása az egyetemokról, intézményekből a forradalmak alatti magatartás miatt; a népbiztosok pere és elítélése), **de felléptek a jobboldali túlkapások ellen is** (így a fővezérség szerepét átvette a vezérkari főnök; hazai – nemcsak nemzetközi tiltakozások a fehérterror ellen; törvényt hoztak az alkotmányosság helyreállításáról; vizsgálatok indultak bizonyos atrocitások

27. A megcsonkított ország stabilizációja

körülményeiről és a felelősök felde-
rítésére).

A politikai konszolidáció szempont-
jából fontos volt, hogy Simonyi
Semadam Sándor kormányát 1920.
július 19-től Teleki Pál gróf kormánya
váltotta fel, aki már március 15 óta
külgügyminiszter volt. Mint kormány-
elnök az Egyesült Keresztény Nemzeti
Kisgazda és Földműves Párt néven meg-
alakult egységes kormánypártra támasz-
kodhatott. Ezt a pártot néhány nappal
korábban Bethlen István a Keresztény és
a Kisgazda párt fúziója útján hozta létre.
Teleki Pál a külgügyminiszteri tárcát saját
kormányában továbbra is megtartotta.
Személyével egy új arculatú, kiváló
arisztokrata nyíltan vállalta a politikai
szereplést és felelősséget.

Teleki Pál gróf

*Teleki Pál gróf (1879–1941) örökölte
családjának mind régtől fogva kiemelkedő
tudományszeretetét, mind a politikai fele-
lősségvállalás hagyományát. Ő Budapes-
ten született, de családjuk ősi kastélya
Erdélyben a Szamos völgyében Pribékfal-
ván máig megvan. Gyermekkorában
Marosvásárhely szomszédságában Sárom-
berken nagybátyjánál, Teleki Sámuelnél
sok időt töltött. Nagy hatással volt a nyolc-
kilenc esztendőes fiúcskára a nagy Afrika-
kutató és felfedező gyakori beszámolója az
1887–88-as évek kalandos expedíciójáról.
Ám a kastély gazdag afrikai muzeális
gyűjteménye is közrejátszott a távoli
vidékek és távoli emberek iránti érdeklődés
és vonzalom fölébresztésében. Egyetemi
tanulmányai során Cholnoky Jenő és Lóczy
Lajos voltak rá nagy hatással. Döntő
azonban elszántsága, rendkívüli
érdeklődése és lankadatlan szorgalma
volt. Nyelvtudása is kiemelkedő szinten*

*állt, mert jól beszélt angolul, németül,
franciául, románul és jól olvasott hollan-
dul és olaszul is. Utazásai során megismerte
Európa nevezetes könyvtárait, levéltárait,
múzeumait, kutató intézeteit és egyetemi
tanszékeiket, de 1912-ben Amerikát is
beutazta. Nemzetközi tudományos hírét az
1909-ben megjelent „Atlasz a Japáni
szigetek kartográfiájának történetéhez”
című alkotása, amit Genfben mutattak be.
Nagy hatású volt az 1910-ben készített
térképe, a „Carte Rouge” a „Vörös
térkép”, amely a Kárpát-medence néprajzi
viszonyait az egyes népcsoportok népsű-
rűsége alapján rajzolta meg. A háborúban
hadnagyként a szerbiai fronton teljesített
katonai szolgálatot, de a pihenő idejében
is tudományos tevékenységét folytatta.*

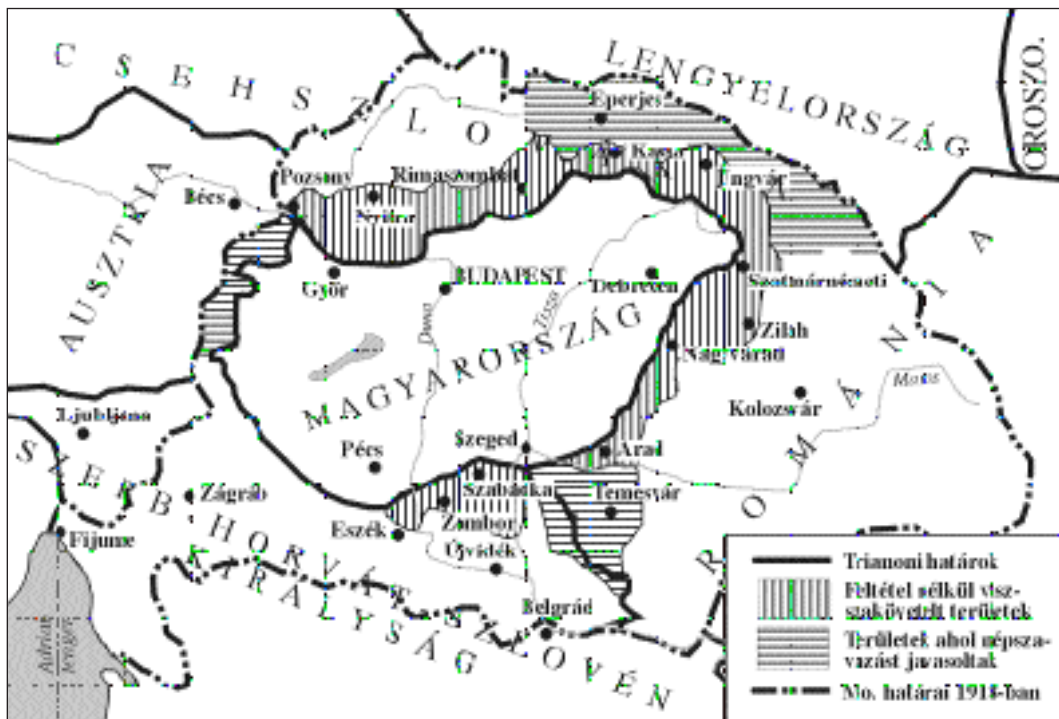
27. A megcsonkított ország stabilizációja

A háborús vereség után fordult teljes erővel a politika felé. **Meggyőződése lett, hogy Magyarországgal az antant csak akkor tárgyal eredményesen, ha az megszabadul a bolsevizmustól és olyan fegyveres erőt szervez, amely a rend megszilárdítását és a polgári állapotokat biztosítani tudja.** Nemzetközi tudományos tekintélye és kapcsolatai természetesen a **külpolitika felé terelték életútját.** Így a szegedi kormányokban 1919. június 6-tól augusztus 13-ig ő lett a külügyminiszter, majd 1920-ban április 19-től kisebb megszakításokkal 1921. április 14-ig viselte ezt a tisztséget. Ez a korszak a magyar államiság rendkívül válságos

kora volt és emberfölötti feladatokat rótt a külügyminiszterre, aki időnként miniszterelnök is volt.

Külügyminiszteri tevékenységének első és legfontosabb célja **Magyarország kilátásba helyezett határainak megváltoztatása volt.** A békekötésben ezek alapján egy Közép-Európa számára elviselhető és a békés együttélést reálisan biztosító politikai berendezkedés megvalósítására törekedett.

A magyar kormány reményeit Millerand francia miniszterelnök bizonyos hajlandósága ébresztette föl. Az ő kormánya ugyanis hozzájárult ahhoz, hogy Maurice Paleolog, a francia külügyminiszter állandó

Magyar területi igények 1920-ban

27. A megcsonkított ország stabilizációja

helyettese beszélgetést kezdjen a magyar féllel arról, hogy Magyarország a békeszerződésben a tervezettnél kedvezőbb határokat kapjon. Ugyanakkor Franciaország jelentős gazdasági előnyökhöz juthatna Magyarországon (például a magyar államvasutak francia bérbevétele).

Teleki Pál ezek alapján 1920. április 22-én hivatalos megbízást adott Csáky Imre és Bethlen István grófoknak, hogy a francia féllel tárgyaljanak. A magyar instrukciók vérmes reményeket tükröztek. A magyar kormány minden megegyezés elengedhetetlen előfeltételének tartotta a Csallóköznek, a Kis Magyar Alföldnek (Kisalföldnek), Nógrád és Hont vármegyéknek a főváros stratégiai biztonsága szempontjából fontos vidékeinek, a Ruténföldnek, a Bácska legalább a Ferencsatornáig terjedő részének, valamint a Duna és Dráva szögének – az úgynevezett baranyai saroknak – visszaadását, továbbá Erdélyben a magyarok és a szászok területi autonómiájának biztosítását. Ezen az alapon számos magyar város – Nyitra, Érsekújvár, Komárom, Léva, Selmecbánya, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Kassa, Ungvár, Munkács, Szatmár, Szilágysomlyó, Nagyvárad, Arad, Szabadka, Zombor visszakerült volna Magyarországhoz. Ezenkívül az instrukciók szerint még törekedni kellett Szlovákiának Szepes, Sáros, Zemplén megyéi visszaszerzésére, valamint a Burgenland és a Bánát németlakta területei átengedésének egy népszavazás eredményétől való függővé tételére.

Teleki javaslata tehát szakított a területi integritás elvével és a nemzetiségi határvonal mellett igyekezett az új határt kijelölni. A tárgyalások azonban nem vezettek – nem vezethettek eredményre. A magyar fél a határrevízióra összpontosított, a francia partner viszont a gazdasági és politikai pozíciók megszerzésére törekedett. A francia válasz végül az volt, hogy ők közvetítésre hajlandók, de az eldöntött határokon csak akkor lehet változtatni, ha Magyarország erről az érintett utódállamokkal megegyezik. Ez természetesen irreális feltétel volt, mivel egyik „győztes” sem volt hajlandó a zsákmányról lemondani. A konszolidáció tehát ezen a ponton súlyos nehézségbe ütközött.

Feladat: Vessük össze a Millerand levél állításait a béke rendelkezéseivel!

a) Néprajzi szempontok mennyire igazak?

b) Mik voltak a gazdasági, társadalmi hatások?

28. A politikai konszolidáció

A stabilizációnak számos nehézséget kellett megoldania, illetve átvészelnie. A Tanácsköztársaság ugyan összeomlott, de a súlyos társadalmi feszültségeknek számos területe még igen nagy politikai, világnézeti és gazdasági nehézségeket jelentett. Hasonló volt a helyzet a külpolitikában. A békeszerződést alá kellett írni, de annak végrehajtása és értelmezése a belső ellentétek mellett külpolitikai bonyodalmakat hozott. A Teleki kormánynak igen nehéz helyzete volt, és számos kérdésben csak kompromisszumos megoldás születhetett.

I. Az 1920. évi XXV. tc. A felsőoktatási intézményekbe való beiratkozás szabályait szeptember 26-án foglalta törvénybe. Közismert neve a „Numerus Clausus” lett. Részletek a törvény szövegéből:

„1. §. A tudományegyetemekre, a mű-egyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiaakra az 1920/21-ik tanév kezdetétől csak oly egyének iratkozhatnak be, kik nem-zethűségi s erkölcsi tekintetben feltétlenül megbízhatók és csak oly számban, amennyinek alapos kiképzése biztosítható. Az egyes karokra (szakosztályokra) felvehető hallgatók számát az illetékes kar (a műegyetemen a tanács) javaslata alapján a vallás és közoktatásiügyi miniszter állapítja meg...

2. §. Az 1. § rendelkezései az előző tanévekben már beiratkozva volt rendes

hallgatók, valamint a bölcsészettudományi (bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi) és mennyiség- és természettudományi), továbbá az orvostudományi karokra közép-iskolai érettségi bizonyítvány birtokában beiratkozva volt rendkívüli hallgatók továbbá beiratkozási jogát nem érintik, amennyiben nemzethűségi és erkölcsi tekintetben feltétlenül megbízhatók.

3. §. Az 1. § intézkedései szerint beiratkozónak az illetékes karhoz (műegyetemen a tanácshoz) benyújtott folyamoddással kell a beiratkozásra engedélyt kérnie. A beiratkozási engedélynek az 1. §. rendelkezései szerint megállapított létszámkereten belül való megadása, vagy megtagadása felett az illetékes kar tanárainak (műegyetemen a tanácsnak) teljes ülése végérvényesen határoz. Az engedély megadásánál a nemzethűség és az erkölcsi megbízhatóság követelményei mellett egyfelől a felvételt kérők szellemi képességeire, másfelől arra is figyelemmel kell lenni, hogy az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalább kitegye annak kilenced részét. Hasonlóképpen csak az illetékes kar (műegyetemen a tanács) teljes ülésén megadott engedéllyel iratkozhatnak be a 2. § alapján beiratkozni kívánók is...”

Az egyetemi hallgatók létszámkorlátozási törvénye súlyosan érintette a zsidó származású egyetemre jelentkező diákok helyzetét. A hallgatók vallási vagy nemzetiségi összetétele ugyanis alapvetően az illető csoport társadalmi igényeitől, struktúrájától

28. A politikai konszolidáció

függött. A zsidó származású hallgatók eddig a zsidók országos arányainál jóval nagyobb arányban folytattak egyetemi tanulmányokat természetes társadalmi igényeiknek megfelelően. Az egyéb társadalmi csoportoknál ez a társadalmi igény igen sokszor jóval alacsonyabb is lehetett. A törvény rendelkezését tehát **az antiszemita körök a zsidó diákok háttérbe szorítására igyekeztek felhasználni** – jó néhány évig – sikeresen. Ez által az állampolgári egyenjogúság a nemzetiségek szempontjából előnyösen, de a zsidók részére igen hátrányosan alakult. Kérdés maradt azonban az, hogy ez a törvény a külföldre került és kisebbségi sorsra jutott magyar diákoknál a viszonyosság alapján eredményezni tudja-e majd az arányszámoknak megfelelő egyetemre jutást.

II. A parasztság alapvetően jellemző földigényét a forradalmak nem tudták, illetve nem akarták megoldani. Most ez a kérdés is napirendre került, annál is inkább, mert **a kormánypárt jelentős része a kisgazdákból rekrutálódott.**

Földművelésügyi miniszter is 1920. augusztus 15-től Nagyatádi Szabó István volt, aki 1909-ben a párt alapítója, majd a párt elismert és népszerű vezére volt. A Berinkey kormányban tárca nélküli miniszterként is a földreform ügyének intézésével volt megbízva. Kisebbségi megkötésekkel haláláig (1924) szintén a földművelési tárca gondozója volt.

Az ő nevéhez fűződik az 1920. évi XXXVI. tc., a december 7-én megjelent földreform törvény is. Ennek beve-

zetése a célokat fogalmazta meg:

„1. §. Ennek a törvénynek az a célja, hogy a magyar földbirtok megosztását helyesebbé tegye. Evégből ez a törvény a lehetőséghez képest előmozdítja a földszerezést főleg azok részére, akik a föld gondos és szorgalmas művelésére képesek is és hajlandók is, de eddigi viszonyaik között önhibájukon kívül földhöz nem juthattak.

A földbirtok megosztásának helyesebbé tételéhez szükséges ingatlanokat az állam lehetőleg szabadkézből, árverésen vagy az ebben a törvényben biztosított elővásárlás jogán szerzi meg. Ha azonban az említett célokra szükséges ingatlanok ott, ahol rájuk közérdekből éppen szükség van, szabadkézből, árverésen vagy elővásárlás jogán meg nem szerezhetők, az állam a szükséges mezőgazdasági ingatlanokat az ebben a törvényben szabályozott megváltás útján is megszerezheti. Ilyen módon szerezhetők meg egyáltalán a más közérdekű földbirtokpolitikai célokra szükséges ingatlanok is.

Ennek a törvénynek alkalmazása szempontjából közérdekű földbirtokpolitikai célnak nyilvánítható különösen az arany vagy ezüst vitézségi éremmel kitüntetett földművelők, a földműves hadirokkantak, a munkaképes földműves hadiözvegyek és felnőtt földműves hadiárvaik földhöz juttatása; gazdasági munkásházak emelése; a mezőgazdasági munkásoknak, törpe- és kisbirtokosoknak földhöz juttatással való megerősítése, továbbá a közszolgálati alkalmazottaknak, a becsülettel szolgált katonáknak és az érdemes gazdatiszteknek földhöz juttatása, közoktatási célokat szolgáló intézmények és közlegelők létesítése, avagy végül a haladó gazdál-

28. A politikai konszolidáció

kodásnak irányt mutatni hivatott közép-birtokok alakítása is.”

A földreformtörvény felállította az **Országos Földbirtokrendező Bíróságot**, amely a reform lebonyolításának feladatát kapta. **A szükséges földről elővétel, felajánlás és kisajátítás útján gondoskodtak.** A juttatásban első sorban a törpebirtokosok részesültek, kis, 2-3 holdas parcellákkal. Emellett **házhelyeket is juttattak.** Nagyobb gazdaságot elsősorban a **falusi értelmiség** kaphatott, illetve **olyan gazdasítztek, akik a paraszti gazdaságok fejlesztéséhez mintát szolgáltatottak.** **A juttatott földet teljes áron meg kellett téríteni.** A lebonyolítás meglehetősen lassan haladt.

948 000 holdat osztottak szét 411 000 fő között. Ebből 301 000 volt a törpebirtokos paraszt. A reform érintetlenül hagyta a magyar agrártársadalom szerkezetét, ezért igen élesen támadták a liberális képviselők.

III. Magyarország külpolitikai helyzete fokozott mértékben került függésbe a háborút lezáró győztes nagyhatalmi politika elképzeléseitől. Ez több szempontból igen szerteágazó nehézséget eredményezett. Egyrészt **Magyarország** vesztes hatalomként **lényegében nem szólhatott bele a politikai életbe.** Másrészt ugyanakkor a **győztesek között is szinte napról napra változó elképzelések és törekvések jelentkeztek,** amelyek a kisebb országok sorsát igencsak befolyásolhatták. Így szüntelen mérlegelésre és az új helyzethez alkalmazkodó döntések tömegére volt

szükség. Még nehezebbé tette a helyzetet az a tény, hogy a döntések meghozatalánál **nemcsak a nemzetközi politika állását kellett figyelemmel kísérni, hanem a belpolitikai erőviszonyokat is állandóan mérlegelni kellett.**

*A külpolitikai helyzetet az bonyolította, hogy a Monarchia felbomlásával tulajdonképpen **politikai légüres tér keletkezett Közép-Európában,** ami a nagyhatalmak érdeklődését is fölkelte, de az új szomszédoknak is új kapcsolatteremtés lehetőségeit vetette föl. **Franciaország** a háború utáni nehéz helyzetben **arra törekedett, hogy befolyását erre a térségre is kiterjessze.** Aggódott ugyanis egy német terjeszkedés lehetősége miatt. (Ausztria lelkesen csatlakozni akart Németországhoz!) Ugyanakkor az olasz törekvésektől is félt, minthogy az olaszok 1920. november 12-én Rapalloban szövetkeztek az új délszláv állammal. Kétoldalú megállapodásuk rendezte az érdekeket az Adrián, és megállapodtak egy Habsburg restauráció elleni közös fellépésben.*

*Aristid Briand, aki 1921 januárjában lett ismét a francia miniszterelnök, **átvette azt a gondolatot Paleologtól, hogy Franciaország kelet-európai politikáját Magyarországra alapozza.** Ő azonban nem bízott eléggé a magyar kormányban, ezért **támogatta IV. Károly visszatérését,** akiről tudta, hogy a német terjeszkedés ellensége és a németek sem bíztak annak idején benne.*

A másik fontos tényezőt a **Benes által folytatott politika jelentette.** A magyar-francia kapcsolatok híreire **Benes** egy nem létező „Gödöllői szerződés”-re

28. A politikai konszolidáció

hivatkozva **megkezdte Magyarország körülvételét** – saját szavai szerint – egy vasgyűrűvel. Ausztriát, Jugoszláviát, Olaszországot és Romániát igyekezett összekapcsolni. Először csak **Jugoszláviával sikerült megállapodnia** 1920. augusztus 14-én a trianoni béke által megteremtett területi rend fenntartásában. Ez lett az úgy-nevezett **kisantant alapokmánya**. A román kormánytekkornem sikerült bekapcsolni, mert az francia befolyás alatt állt, sőt amikor Prága és Belgrád arra kérte Franciaországot, hogy vegyerá Romániát a csatlakozásra, az elutasította a kérést, sőt Romániát a csatlakozás ellen befolyásolta.

(Ezzel kapcsolatban merült fel egy lengyel magyar együttműködés gondolata a szovjet-orosz várható támadással szemben, amihez Romániával is kapcsolatot kellett volna teremteni, de a nagyhatalmak ezt a tervet nem fogadták el.)

Elgondolkoztató, hogy **Benesnek ebben az időszakban volt egy másik politikai lépése is**. 1921. január 17-től ugyanis Teleki Pál miniszterelnök Gratz Gusztávot kérte fel a külügyministerségre. Ő a képviselőház ülésén azt nyilatkozta, hogy „kész vagyok megragadni minden alkalmat, hogy a közöttünk és a szomszédaink közötti viszonylatban politikai tekintetben is bizonyos modus vivendit találjunk”. **Benes külügyminiszter erre a kezdeményezésre úgy nyilatkozott, hogy hajlandó a magyar csehszlovák vi-szony javítása érdekében a határok rektifikációjáról is tárgyalni.**

Többszöri előzetes beszélgetés eredményeként 1921. március 14-én a Lajta melletti Bruckban tárgyalások

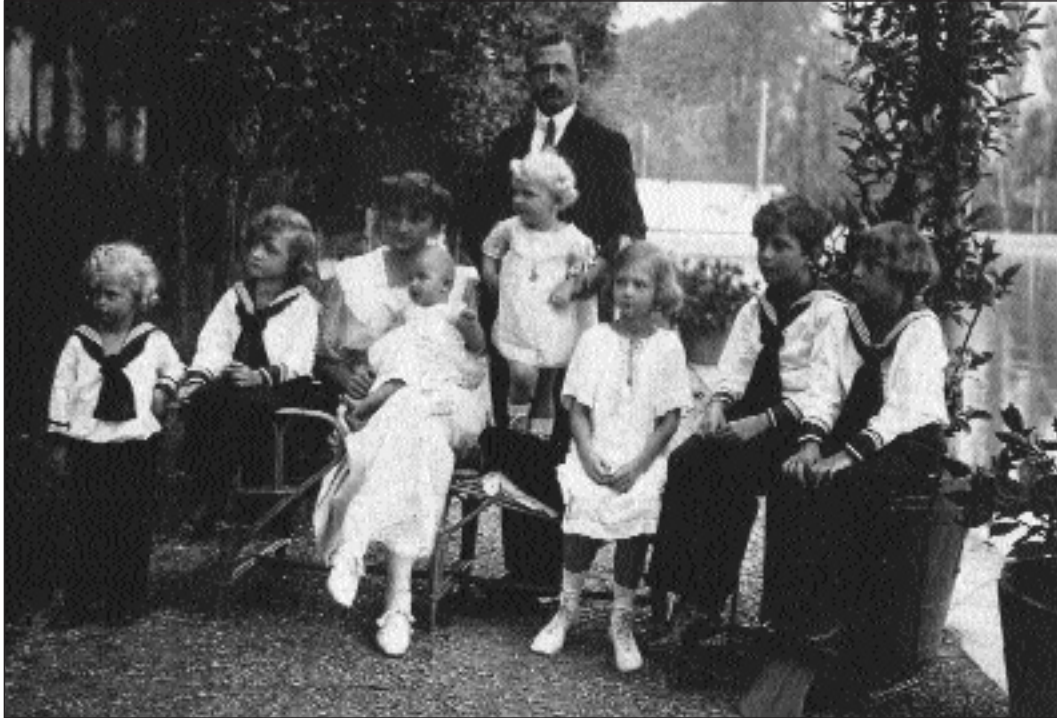
kezdődtek Teleki miniszter és Benes külügyminiszter között. A tárgyaláson több miniszter és szakértő is részt vett. Itt nagyvonalú konkrét területi változásokról tárgyaltak, amelyeket a következő két év során lehetett volna megvalósítani. Március 26-án azonban bekövetkezett IV. Károly váratlan megjelenése Szombathelyen. Ez a cseh-szlovák politikában nyers és barátság-talan hangvételt eredményezett. A békü-lékeny hangnem és a területi kérdések rendezése lekerült a napirendről. 1921. június 23-án és 24-én Marienbadban újabb kormány szintű tárgyalásra került ugyan sor, de ezen az előzetes területi kérdések már nem kerültek szóba, csak apróbb gazdasági és adminisztratív problémákat érintettek.

A román politika is megváltozott. Párizsban ugyanis Paleolog helyét a csehek iránt barátságos Philippe Berthelot váltotta fel. A román miniszterelnök Take Ionescu pedig tájékozódott a nagyhatalmaknál a kisantant fogadtatásáról, így 1921. április 23-án létrejött a csehszlovák – román, majd június 7-én a román – jugoszláv szerződés. A kisantant végleges létrejöttével a sajtójuk boldogan hirdette, hogy „Magyarország immár vasgyűrűvel van körülvéve”.

IV. Akülpolitikai bonyodalmak szorosan összefüggtek a belpolitikai viharokkal is. Klasszikus példa volt erre a király visszatérésének a kérdése. 1921 elején ugyanis kiéleződött az ellentét a legitimisták és a szabad királyválasztók között. Ez tulajdonképpen a régi ellentét (kiegyezés és függetlenségi pártiak) új formá-

28. A politikai konszolidáció

IV. Károly és Zita hét gyermekükkel Svájcban

ban való jelentkezése volt. **A legitimisták a Habsburg restauráció hívei voltak**, annál is inkább, mert a békekötés nem zárta ki a dinasztiát a hatalomból, bár az antant Legfőbb Tanácsának a jegyzéke 1919. augusztus 23-án azt mondta ki, hogy olyan kormánnyal, amelynek a feje a Habsburg család tagja, nem hajlandók békét kötni. **A kormányok időszerűtlennek tartották a király személyének a kérdését felvetni.** Horthy Miklós Székesfehérváron kijelentette:

„Akik a király személyének kérdését idő előtt felvetik, azok a nemzet egységét bontják meg, az ország polgárainak lelkét forradalmasítják, megbontják a belső

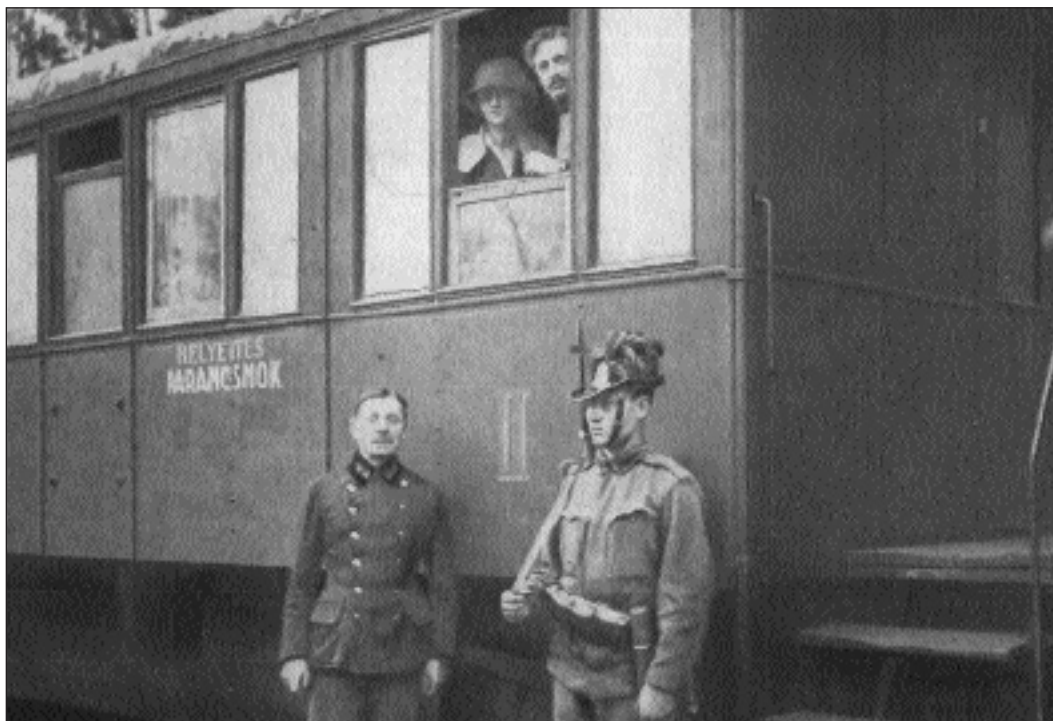
konszolidációt és ezzel megbontják külpolitikai cselekvőképességünket is.”

A nemzetgyűlésben mégis viták alakultak ki és 1921. február 3-án Teleki ugyan a kérdés elnapolását kérte, de **a szabad királyválasztók 62:58 arányban a saját álláspontjukat juttatták diadalra.**

Ilyen légkörben **mindenkit váratlanul ért a király megjelenése Szombathelyen március 26-án**, húsvét szombatján. **Ő francia biztatásra** szánta rá magát erre a lépésre, sőt némi **angol megértésről** is volt tudomása.

A Szombathelyen őt felkereső Gratz Gusztávnak azt mondta el, hogy „Briand

28. A politikai konszolidáció

IV. Károly és Zita királyné a vasuti kocsiban. Györszentiván 1921. október 21.

francia miniszterelnök kérte sógorát, Sixtus páрмаi herceget (Nem ő kereste meg a francia miniszterelnököt!) és általa üzenté IV. Károlynak, hogy térjen vissza Magyarországra. Szerinte az idő erre kedvező. Franciaország és Anglia – mert a két állam ebben a kérdésben egyetért – a forma kedvéért kénytelenek lesznek ugyan némi tiltakozásra, ezzel azonban meg is fognak elégedni. A kisantant zajt fog csapni, de azt nem kell túlságosan komolyan venni.” A király Budapestre utazott és tárgyalt a kormányzóval.

Horthy Miklós a királyt nagy tisztelettel fogadta, de közölte vele, hogy a nemzetközi helyzet miatt nem ma-radhat az országban. Mind ő, mind

a magyar politikusok az antant tiltakozásától és a szomszédok fegyveres fellépésétől tartottak. Ezt azonban az ország a lefegyverzett állapotában nem tudná kivédeni. A királynak a távozást ajánlották, és türelmet kértek tőle. **IV. Károly francia közbelépésre számított, de csalódnia kellett.**

Franciaország levélben közölte Teleki Pállal, hogy Briand megállapította, hogy Károly király visszatéréséhez sohasem adta meg a maga hozzájárulását.

Április 3-án a Békekonferencia Legfőbb Tanácsa helyére lépő **Nagykövetek Tanácsa határozatot hozott a magyar restauráció ellen.** Ebből részletek:

28. A politikai konszolidáció

„A Szövetséges Főhatalmak számítanak arra, hogy a magyar kormány, megértve azt a nehéz helyzetet, amelyet a volt uralkodónak a magyar trónra való visszatérése maga után vonna, megfelelő hatékony intézkedésekkel meg fogja ezt a kísérletet hiúsítani, mert ezen kísérletnek akárcsak pillanatnyi sikere is Magyarországra nézve végzetes következményeket vonna maga után.”

Ezzel az akcióval párhuzamosan március végétől megindult a **szomszéd államok diplomáciai tiltakozása demarsok formájában**. Katonai lépéseket is kilátásba helyeztek, de ultimátumot nem intéztek és katonai megmozdulásokra sem került sor.

A király április 5-én elhagyta az országot és Svájcba távozott, de nem törődött bele a kudarcba, és újabb hatalom visszavételre készült. Horthy augusztus 30-án a királyhoz írt levelében a helyzet nehezedését jelezte. Ebből a levélből részlet:

„Ezért kötelességszerűen és teljes nyíltsággal azon meggyőződésnek kell kifejezést adnom, hogy a restauráció a szomszéd államoknak imént vázolt összefogása folytán pillanatnyilag lehetetlennek látszik, és Felsőgednek esetleges ilyértelmű elhatározása az ország romlását és megsemmisülését és ezzel minden restaurációs lehetőség végét is jelentené.”

A király válasza erre az volt, hogy szeptember 4-én azt írta levelében, hogy „Horthy tengernagy kormányát törvényellenesnek és forradalminak” tartja. **Terveit nem változtatta meg, és 1921. október 20-án feleségével együtt**

váratlanul megjelent repülőgéppel Dénesfán.

A következő napon a **Sopronban állomásozó katonaság felesküdt rá, s Károly új magyar kormányt is kinevezett** (Rakovszky István miniszterelnök, Andrassy Gyula, Gratz Gusztáv, Lehár Antal miniszterek), majd csapataival vonaton elindult Budapestre. **Horthy hiába kérte visszafordulásra**, így Budaörsnél a nagyjobb rész szabad királyválasztással szimpatizáló **csapatái fegyverrel akadályozták meg a Habsburg uralkodó visszatérését.**

Az antant ezúttal még élesebben tiltakozott, és a Tihanyban őrzött királyt kiadatása után családjával együtt Madeira szigetére száműzte, aki ott 1922. április 1-jén meghalt. Fia, Ottó, aki a legitimisták trónjelöltje lett, ekkor 10 éves volt.

A két királypuccs politikai következménye az lett, hogy a **nemzetgyűlés az antant követelésére az 1921. évi XLVII. tc.-ben kimondta a Habsburgház trónfosztását.** A királypuccsok a belpolitikai életet eléggé megrázták. Már az első visszatérési kísérlet után **lemondott Teleki Pál, és április 14-én új kormány alakult Bethlen István gróf vezetésével.**